

Unirea din 1918 – de la stereotipii la nașterea unei idei

Alin Pop

„Unirea a fost o aspirație de secole a poporului român”, a fost visul care a mobilizat toate energiile intelectualității românești din epoca deșteptării naționale. Exprimată sau nu, ideea a prins contur tot mai clar după evenimentele din 1848 și 1859, dar rădăcinile ei la putem găsi în marea realizare a lui Mihai Viteazul, de la 1600. Carpații, în loc de a fi o piedică, prin numeroasele trecători, au facilitat legăturile dintre românii aflați de o parte și de alta a lanțului muntos.

Expresiile de mai sus se întâlnesc la tot pasul în scrierile legate de unirea românilor și mai ales de unirea Transilvaniei din 1918, care, fiindcă a fost mai dificil de realizat, câștigă incontestabil în măreție.

De toate cele de mai sus am fost convins și eu ani și ani la rând. Am spus și am scris așa. Deși, într-o școală militară, am aflat că, din contră, cu lățimea lor medie de 100 de km., Carpații sunt foarte greu de trecut, putând constitui, la o adică, un obstacol în fața oricărei invazii străine. Nicidecum să faciliteze legături.

Totuși, momentul care mi-a pus primele semne de întrebare a fost unul banal. Citeam un *Registru de stare civilă al parohiei greco-catolice din Valea Vinului*. Și, pentru anul 1872, preotul Dimitrie Șincai, consemnează moartea unui anume Petru Darida, de 22 de ani, „apărătoriu de patrie/honved/fecioru holteiu.”¹

M-am întrebat atunci la ce „patrie” făcea referire părintele Șincai în 1872? Sentimente filo-germane avea, de vreme ce și-a botezat primul fecior cu numele de Sigismund. Și o fiică Marta. Totuși Dimitrie Șincai făcea parte, la vremea respectivă, din elita intelectuală sătmăreană. Îl găsim, la 9 octombrie 1865, între participanții la adunarea de la Carei, cei care vor solicita comitelui Károlyi, printr-un memoriu, reprezentarea proporțională a românilor în organele de conducere ale comitatului.²

Fiul lui, Sigismund, pe care tocmai l-am pomenit, este implicat puternic în manifestările ținute la Satu Mare, la 1872, de *Societatea pentru fond de teatru românesc din Transilvania*.³

Va participa și la conferința intelectualității sătmărene din 1880, în legătură cu ortografia limbii române, idee ce frământa atunci serios spiritele.

Vreau să spun prin aceste exemple, că familia Șincai era legată de tot ce ținea de lupta națională a românilor sătmăreni din acele timpuri.

La 1882, moare și la Culciu Mare un „apărătoriu de patrie”, în persoana lui Vasiliu Iluțiu de 25 de ani, fiind înmormântat de preotul Ludovic Rezei.⁴

Rămânând în aceeași arie geografică, preoții din Lipău ne oferă și ei subiecte de meditație. Chiriac Barbul își exprimă clar poziția patriotică: „Națiunea noastră numai de la noi poate aștepta motivul propășirii sale spirituale, morale, apoi materiale. După exemplul altor națiuni să nu fim lași și nepăsători pentru binele națiunii noastre, ci să lucrăm cu puteri unite, așa putem aștepta numai ca străduința noastră să fie încoronată de un succes favoritor. Dumnezeu cu noi și cauza noastră”.⁵

Ceea ce nu-l împiedică să aibă sentimente de atașament față de împăratul de la Viena, fapt ce răzbate dintr-o notiță a lui: „Am însemnat, în anul 1849, Tiril Barbul, parohul locului. Se dă de știre posterității cum că (în) acest an a fost o rebelie mare, cu numele Koșutiana, ținută împotriva românilor și a

¹ *Registrele de stare civilă ale parohiei greco-catolice Valea Vinului*, inventar nr. 704, p. 69, Arhivele Statului, Filiala Satu Mare

² *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român. Documente 1848-1918*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din RSR, București, 1989, p. 154-157

³ Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmăre*, Editura Citadela, Satu Mare, 2008, p. 155

⁴ *Registrele de stare civilă ale parohiei greco-catolice Culciu Mare*, inventar nr. 551, Arhivele Statului, Filiala Satu Mare

⁵ Viorel Câmpean, op. cit., p. 55

împăratului, lângă care românii au rămas mai credincioși.”⁶ Românii și împăratul au fost, așadar, deopotrivă amenințați, și împreună s-au opus răzmeriței.

Urmașul lui în parohie, între anii 1885-1908, Alexandru Nuțiu, era caracterizat în epocă drept „naționalist înflăcărat, preot energic și de model”. Dar pe o răstignire ridicată în fața bisericii, în 1906, menționează că aceasta s-a înălțat „spre mărirea lui Dumnezeu, prin poporul credincios gr-cat de Lipou...sub domnia Împăratului și Regelui Apostolic Francisc Josif I. Fiind episcop diecesan gr.cat. Dr. Demetriu Radu și Paroc Protopop local Alesandru Nuțiu”.⁷

Dumnezeu, poporul credincios, împăratul, episcopul și preotul: acestea erau elementele definatorii ale comunității.

De oportunism nu putem să-l suspectăm pe părintele Alexandru Nuțiu, atunci când a pus această inscripție într-un loc public. Atașamentul față de împărat era sincer la acest fruntaș al intelectualilor sătmăreni. Căci ideea apare, într-o formulare aproape identică, într-un loc mult mai „ferit”, pe pagina de gardă a unui *Minei* cumpărat de parohie în 1904. Acesta „s-a procurat... fiind Rege Apostolicu Franciscu Iosifu I-ulu”.⁸

Cum s-au limpezit lucrurile în 1916, odată cu intrarea României în război, cu intenția explicită de a smulge Transilvania de sub stăpânirea Austro-Ungară? Am auzit într-o emisiune radiofonică, deci nu pot să ofer o sursă bibliografică, că în acel moment episcopul ortodox al Caransebeșului, viitorul patriarh Miron Cristea, a blestemat armata română. Oportunism și ipocrizie probabil.

Apoi mai aflăm două fapte, din jurnalul istoricului Gheorghe I. Brătianu, ofițer în Primul Război Mondial. Publicat sub titlul *File rupte din cartea războiului*, prezintă un moment când armata română este tocată cu mitraliera de inamic. Până la urmă românii se impun, pătrund în liniile dușmane și, când să ucidă pe un mitralior, aud rugămintea: „nu dați fraților că și io mi-s român”. Din păcate pentru el, și-a dat seama prea târziu că e și el român, și nu a mai fost cruțat.

Cel de-al doilea fapt se petrece atunci când istoricul-ofițer intră într-o casă țărănească părăsită, aflată pe linia frontului. Aici descoperă un calendar care avea o însemnare pentru data de 15 august. Și e curios, oare ce notase țăranul în ziua sfântă când românii au intrat în războiul pentru întregire? Notița era simplă: „o fătat vaca”.⁹ Și cred că însemnarea, aparent picantă, este totuși foarte profundă. Țăranul, prins în ritmurile vieții agrare, departe de frământările politice și ideologice, notase un lucru esențial pentru viața sa și a familiei sale, faptul că vaca îi adusese pe lume un vițel, la mijloc de august.

Dar să revenim la ținuturile sătmărene, rămânând în același an 1916, citind acum însemnările atât de citatului și atât de puțin cititului preot Vasile Pățașiu, autorul *Cronicii de la Hotoan*. Pentru 1916 face următoarea însemnare: „În 27 August România a intrat în război contra Austro-Ungariei adecă în alianță cu Antanta, contra puterilor centrale. Noi Românii din această parohie am primit vestea intrării României contra noastră cu o surprindere dureroasă...”¹⁰ Autorul, Vasile Pățașiu este un fruntaș incontestabil al luptei naționale din Sătmăr. Era membru al *Astreii*, a organizat la Hotoan școala confesională românească și școala de duminică. A înjghebat și a condus un cor care a devenit faimos în epocă, a fost membru fondator al *Reuniunii învățătorilor români sălăjeni*. Meritele sale pe tărâm național îi sunt recunoscute în 1918, când este ales președinte al ședinței de constituire a Consiliului Național Român din Tășnad, fapt pe care tot el îl notează: „În cercul nostru pretorial, spre acest scop s-a ținut o adunare a Românilor la 22 Nov. În Tășnad adunându-se peste o mie de oameni în curtea și în sala băncei noastre *Vulturul* unde ca Președinte al adunării am fost proclamat eu subsemnatul”.¹¹

Cel ce primise intrarea României în război, în 1916, cu „o surprindere dureroasă”, este în fruntea luptei pentru unire, doi ani mai târziu.

⁶ *Ibidem*, p. 51

⁷ Alin Pop, *Lipău- la șase secole de atestare*, manuscris

⁸ *Minei pe luna august*, însemnare de pe pagina de gardă, Arhiva Parohiei ortodoxe Lipău

⁹ Eugen Simion, *Fragmente critice*, II, Fundația Scrisul Românesc, 1998, p. 241-242

¹⁰ Vasile Pățașiu, *Cronica de la Hotoan*, manuscris

¹¹ *Ibidem*

Și, în sfârșit, doresc să citez însemnarea pe care o face pe o Evanghelie, în 1917, preotul din Lechința: „Urgia timpului a adus ca toate mijloacele să se pună în apărarea patriei, și așa s-a întâmplat că în anul Dlui 1917 luna mai 25 s-a demontat clopotul de greutate cam de 20 kg. ca să se folosească spre turnarea tunurilor. Semne triste. Lechința 25 mai 1917. Semnat Mihail Berinde preot local”.¹²

Cu două luni înaintea luptelor de la Mărăști, Mărășești și Oituz, preotul din Lechința constata că apărarea „patriei” sale, a imperiului bicefal, necesită sacrificii dureroase, inclusiv topirea clopotelor de la biserică.

Toate atitudinile enumerate mai sus, aparent contradictorii și reprobabile, mi se par însă în ordinea normală a lucrurilor. Frunțașii românilor transilvăneni luptau pentru drepturile naționale ale celor pe care îi reprezentau. Voiau oficializarea limbii române, reprezentare proporțională în toate organele de conducere, școală performantă în limba română, cu dascăli calificați. Voiau învățământ superior românesc. Se luptau pentru înlăturarea discriminării electorale, pentru înființarea de biblioteci, pentru publicații periodice nepersecutate. Își doreau toate aceste drepturi legitime și sperau că ele se vor împlini prin reformarea profundă a Austro-Ungariei. Asta era aspirația lor.

Ideea de unire a tuturor românilor nu s-a născut dintr-o dată și în toate mințile. Conturată de o elită, inevitabil puțin numeroasă, ea a prins teren treptat. Unii o credeau imposibilă, alții prea îndepărtată, alții pur și simplu nu auziseră de așa ceva. În fond, pentru cei de atunci nu exista precedentul dezmembrării unui imperiu și a clădirii, pe componentele lui, a unor state naționale. Lucrurile păreau așezate pentru multă vreme. Unirea românilor nu era, nici măcar în 1917, un proiect politic întru totul viabil.

Mutatis mutandis, putem încerca o paralelă cu anul 1989. Pe 10 decembrie toată suflarea românească aștepta o reformare a regimului. Oamenii sperau să găsească mai multe alimente în magazine, căldură în case și, cei foarte curajoși, vorbeau chiar despre un regim comunist cu mai multe partide. Dar câți gândeau că, peste doar două săptămâni, regimul comunist va fi înlăturat de *jure*, printr-o revoltă populară victorioasă? Că Ceaușescu va fi condamnat și deja executat înainte de a se sfârși luna? Cu siguranță extrem de puțini.

Marile idei se nasc greu și se răspândesc și mai greu. În fond, creștinismul, care se adresează trăirilor profunde ale oricărei ființe umane, a avut nevoie de trei secole pentru a se afirma temeinic în Imperiul roman.

Cu atât mai greu a fost să se afirme o idee de unire, indiferent a cărei nații.

Unirea politică nu era deci o idee de secole a tuturor românilor, nu era țelul ultim al luptei intelectualilor transilvăneni. Cu atât mai mare este meritul celor care au întrezărit această idee ca posibilă finalitate a luptei lor, sau au aderat entuziast la ea, chiar și în 1918.

Această decantare îndelungată, cântărire a consecințelor fiecărui pas, teamă și suspiciune la o adică, pe care a dovedit-o uneori intelectualitatea sătmăreană, îmi par mai degrabă semne de chibzuință, care trebuie să stea la baza oricărui lucru bine făcut.

Căci, parafrazând o expresie biblică, „s-a făcut Unirea și au văzut oamenii că este bună”.

Bibliografie :

Bărnăuțiu, Elena, *Carte românească veche în colecții sătmărene*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1998.

Câmpean, Viorel, *Oameni și locuri din Sătmar*, Editura Citadela, Satu Mare, 2008.

*** *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național unitar român.*

Documente 1848-1918, Direcția Generală a Arhivelor Statului din RSR, București, 1989.

Mineiu pe luna august, însemnare de pe pagina de gardă, Arhiva Parohiei ortodoxe Lipău.

Păcșăiu, Vasile, *Cronica de la Hotoan*, manuscris.

Pop, Alin, *Lipău - la șase secole de atestare*, manuscris.

¹² Elena Bărnăuțiu, *Carte românească veche în colecții sătmărene*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1998, p. 193

Registrelle de stare civilă ale parohiei greco-catolice Culciu Mare, inventar nr. 551, Arhivele Statului, Filiala Satu Mare.

Registrelle de stare civilă ale parohiei greco-catolice Valea Vinului, inventar nr. 704, Arhivele Statului, Filiala Satu Mare.

Simion, Eugen, *Fragmente critice*, II, Fundația Scrisul Românesc, 1998.

Union from 1918 – from stereotypes to the birth of an idea

Abstract

The union of Transylvania with Romania on the 1st December is viewed in the Romanian historiography as a centennial aspiration of the entire Romanian people.

The material presented here offers a different approach to the event, trying to prove that the Romanian leaders in Transylvania (especially the pick of Satu Mare) were taken by surprise by the course of events at the end of World War I.

The militants for the amelioration of the situation of Romanians living in Transylvania, the ones existing in the Austro-Hungarian Empire, are now facing a possibility that they hadn't thought of before: the union of Transylvania with Romania.

Many people received these ideas enthusiastically, be it out of a sincere conviction, or out of mere interest.